

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930,1(457,2)

ВАСИЛ ЗЛАТАРСКИ – ВИДАТНИЙ ПРЕДСТАВНИК БОЛГАРСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Вікторія БЕЗВЕРХА (Кіровоград)

У цій статті розповідається про життєвий і творчий шлях видатного болгарського історіографа Василя Златарського.

Ключові слова: В. Златарски, Софійський університет, історія Болгарської держави, історик.

В этой статье рассказывается о жизненном и творческом пути выдающегося болгарского историкографа Василя Златарского.

Ключевые слова: В. Златарски, Софиевский университет, история Болгарского государства, историк.

The research devoted to career of the famous Bulgarian historian Vasil Zlatarskoho.

Keywords: V. Zlatarsky, Sophia University, History of the Bulgarian state, historian.

Дослідження творчості видатних персоналіїв становлять важливий етап у розвитку Європейської історіографії. У цьому контексті має непересічне значення малознайомі постаті слов'янської науки, серед таких особистостей Васил Златарски, який викликає значний інтерес. Постать Златарського не досліджена в східнослов'янській історичній науці. Тому в статті зроблено спробу огляду життя й наукової спадщини В. Златарського.

1866 рік став відомим для європейської науки не лише народженням відомого до наших днів історика, організатора української науки, політичного діяча – М. Грушевського, він відзначився ще однією не менш значущою подією. Цього ж року в Болгарії у м. Тирново в сім'ї вчителя, політичного діяча доби Відродження, який виступав за права церкви, Миколи Златарського та його дружини Анастасії з'явився на світ майбутній болгарський історик, медієвіст, археолог, автор більше 200 наукових праць Васил Златарски. Крім Василя, у сім'ї був ще брат, Георг – засновник генеалогічної науки в країні, у подальшому став професором університету святої Софії.

Умовно можна виділити декілька періодів у житті й творчості науковця.

Перший – пов'язаний з раннім дитинством та юністю, які пройшли на батьківщині Златарського, – у Болгарії. У сім'ї вченого велику увагу приділяли громадянському вихованню, що наклало свій відбиток на подальшу наукову творчість В. Златарського.

Про стосунки з батьком Василя і Георга сказати важко, оскільки батько рано пішов з життя. Проте, Микола Златарски готував Василя для богослужіння, намагався забезпечити синові добротну освіту. Відомо, що Васил закінчив три класи Петропавлівської семінарії в м. Тирново. Ще зовсім юним, у дванадцять років, ознайомившись зі сторінками "Історії Болгарії" Іречекова, Василь зрозумів, що хоче стати істориком [3, с. 7].

Наступний період у житті Златарського пов'язаний з навчанням за кордоном. Після раптової смерті батька Василь переїздить до свого старшого брата, який на той час мешкав у Росії [9]. 1887 р. він закінчив першу класичну гімназію в Петербурзі. Цього ж року, відразу після закінчення гімназії, вступає до Петербурзького університету, де навчається до 1891 р. [10, с. 36] Під час навчання в університеті Василь знайомиться зі своїми майбутніми наставниками. Саме вони настановляють молодого науковця пов'язати свою діяльність з історією Болгарії. Йдеться про видатних учених А. Васильєва, В. Ламанського та

В. Васильєвського. 1889 р. Златарски приїздить до себе на Батьківщину 1889 р. Саме в цей період відбулося його знайомство з українським істориком М. Драгомановим, який з 1888 р. на запрошення місцевого уряду читав у Вищому училищі лекції з курсу загальної етнографії. Зовсім юний Златарський відвідує бібліотеку, де відбулася перша зустріч з Драгомановим. Коли Михайло зайшов до бібліотеки, то, крім бібліотекаря, у своїх спогадах згадує: *“Был кроме того какой-то молодой человек в военном кителе, смотревший какой-то камень. Я его принял за офицера, а после оказалось, что это студент (Златарский, брат ученого), учащийся в России и в новой тамошней форме для студентов, летней...”*, перекинувшись декількома репліками розійшлися [8, с. 129].

1891 р. він успішно захистив кандидатську дисертацію *“Письма Константинопольского патриарха Николая Мистика к болгарскому царю Симеону”* [9].

З 1893 р. Златарски продовжив навчання в Берлінському університеті, який закінчив 1895 р., здобувши фах археолога [10, с. 37]. Перші розкопки Златарски були проведені 1897 р. в центрі м. Переяслав [1, с. 7]. У 1899 – 1900 рр. проведенні спільні розкопки болгарських і російських вчених в Абобі (Пліске). Членами експедиції були – Ф. Успенський, К. Шкорпіл, М. Попруженко та професор Вищої школи в Софії В. Златарски [2, с. 279]. Упродовж життя вчений здійснив ряд інших археологічних досліджень.

Третій етап у житті Златарского пов'язаний з поверненням на Батьківщину. Повернувшись у Болгарію, історик розпочинає викладацьку діяльність. 1895 р. він був призначений викладачем чоловічої гімназії Софії та Вищого училища (нині Софійський університет Святого Климента Охридського), де викладав історію [3, с. 8]. З 1897 р. Златарски стає доцентом кафедри болгарської історії у Вищому училищі. З 1900 р. вчений долучається до діяльності Болгарського книжкового товариства [7, с. 38]. Уже 1901 р. Златарски отримав статус екстраординарного професора. 1904 р. Вище училище було реорганізовано в Софійський університет. З цієї дати й кінця свого життя він очолював Департамент болгарської історії та історії балканських народів (з 1921 р. – Департамент болгарської історії) [9]. 1906 р. Васил Златарски отримує звання ординарного професора Софійського університету.

В університеті читав цілу низку курсів: з історії Болгарії (з моменту створення Першого Болгарського царства в XVII ст.), болгарської історіографії, візантійського літописання як джерела з історії Болгарії, курс Слов'янської історії, з історії Румунії, Сербії та інші.

В. Златарски зміг стати популярним серед інтелігентних кіл, які представляли інші навчальні заклади Софії – Духовна семінарія, Воєнна академія та Балканський близькосхідний інститут (нової політичної і соціальної історії – з 1920 р. [3, с. 9].

Крім викладацької діяльності В. Златарски активно долучався до наукових пошуків, був членом більше десяти наукових інститутів: член Російського археологічного інституту в Константинополі (1899 р.), член Московського археологічного товариства (1899 р.), доктор слов'янської філології Харківського університету (1907 р.), член Болгарського археологічного інституту (1910 р.), член Петербурзької академії наук (1911 р.), представник Болгарського історичного товариства (1911 – 1935 рр.), член Культурного болгарсько-українського товариства, твореного проф. І. Шишмановим, зятем М. Драгоманова (1918 р.), школа слов'янських досліджень при Лондонському університеті (1925 р.) та Віце-президент Академії наук Болгарії (1926 р.). Василь знайомив світове товариство з болгарською історією на нарадах і конгресах у Москві, Празі, Афінах, Загребі та інші [9].

1906 р. Васил був обраний деканом історико-філологічного факультету, який успішно очолював з 1906 по 1908 рр. та з 1919 по 1920 рр. Двічі за життя він був ректором рідного університету – у 1913 – 1914 рр. та у 1924 – 1925 рр. [10, с. 37].

1935 р. Васил Златарски передчасно помер. Того дня майже всі вищі навчальні заклади Європи надсилали слова співчуття в університет Софії та до Болгарської академії наук.

Після смерті Златарського його дочка Креса Златарска-Годорова присвятила йому працю “Баща ми Васил Златарски (“Батьку мій Васил Златарски”) [6].

Праці Златарського присвячені окремим аспектам культурології, політології, археології, нумізматики й епіграфіки. Його роботи охоплювали ранній період історії слов’ян до протоболгар другої половини ХІХ ст. Вершиною болгарської науки вважають тритомну працю “Історія Болгарської держави у середньовіччі”, видану в чотирьох книгах. Перший том з’явився на світ у 1927 р. Він присвячений періоду Першого Болгарського царства. Автор висвітлює особливості політичного та соціального життя країни, її становлення на міжнародній арені. Особливо яскраво подані взаємини Болгарії та Візантії у ІХ – Х ст. [3].

У другому томі своєї праці, який побачив світ 1934 р., Златарски дослідив період візантійського господарювання. Він змальовує умови існування болгарського народу під впливом Константинополя та антивізантійську боротьбу [4].

Третій том вийшов у 1940 р. після смерті дослідника. Хронологічно праця охоплює проблеми міжнародного становища Другого Болгарського царства у 1185 – 1280 рр., а також становлення селянських рухів анти – візантійською характеру [5].

Васил Златарски за своє коротке життя залишив 213 наукових праць, які презентовані монографіями та статтями, що охоплюють досить різні сфери дослідження: археологія, нумізMATика, політична та культурна історія. Головна праця його життя – це тритомна праця, яка складається з чотирьох книг “Історія Болгарської держави в середні віки”.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Арсенова И. Ерата Златарски в Софийския университет // Homo sapiens. – 2008. – № 2. – С. 6 – 7.
2. Архимандрит Августин. Русский археологический институт в Константинополе. // Богословские труды. – 1986. – № 27. – С. 266 – 293.
3. Златарски В. История на българската държава през средните векове. – Т.1. – София, 1918. – Режим доступа: <http://www.promacedonia.org/vz1a/index.htm>.
4. Златарски В. История на българската държава през средните векове. – Т.2. – София, 1972. – Режим доступа: <http://www.promacedonia.org/vz2/index.html>.
5. Златарски В. История на българската държава през средните векове. – Т.3. – София, 1972. – Режим доступа: <http://www.promacedonia.org/vz3/>.
6. Златарска-Годорова К. Баща ми Васил Златарски. – София, 1975. – 266 с.
7. Михайлов П. Кореспонденцията на професора Анастас Иширков до Васил Н. Златарски // География. – 2008. – № 2. – С. 38 – 42.
8. Хорунжий Ю. М. БолгарськмиЙ щоденник М. П. Драгоманова. – Режим доступа до джерела: <http://www.dragomanov.info/scodennyk.html>.
9. Златарский Василий Николаевич. – Режим доступа до статті: <http://www.bogoslov.ru/persons/285692/index.html>.
10. 140 години от рождението на академикa Васил Златарски. // Museum. – 2006. – № 5. – С. 36 – 37.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Безверха Вікторія Миколаївна – старший лаборант кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: давня та середньовічна історія Болгарії в працях В. Златарського.

УДК 37(09) (477)

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІЯ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА В ІСТОРИКО-АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ СВІДЧЕННЯХ

Олександр БРОЯКОВСЬКИЙ (Кіровоград)

Аналізується зміст неопублікованих документальних свідчень стосовно освітньої діяльності одного з класиків української національної педагогіки XIX – поч. XX ст. В.Б. Антоновича, які містяться у фондах державних архівів м. Києва.

Ключові слова: Антонович, національна освіта, історія педагогіки, педагогічна герменевтика, архівні матеріали.

Анализируется содержание неопубликованных документальных свидетельств относительно просветительной деятельности одного из классиков украинской национальной педагогики XIX – нач. XX ст. В.Б. Антоновича, которые содержатся в фондах государственных архивов г. Киева.

Ключевые слова: В.Б. Антонович, национальное образование, история педагогики, педагогическая герменевтика, архивные материалы.

The content of unpublished documentary data about the educational activity of V.B. Antonovich, one of the classic of national pedagogics of the XIX-th – XX-th centuries, that are in funds of Kyiv's State archives is analyzed.

Key words: Antonovich, national education, history of pedagogics, hermeneutics, archival materials.

У переліку видатних діячів української національної педагогіки В. Б. Антонович посідає одне з провідних місць. За глибиною й масштабністю його ідей стосовно процесу навчання й виховання приховано величезний пласт підготовчої праці, спостереження щодо впливу етнічної ментальності на вибір системи освіти, аналіз прогресивних методів викладацької діяльності. Утім, спектр педагогічної діяльності вченого не став об'єктом спеціального дослідження, свідченням чого виступають неопрацьовані автентичні рукописи в архівосховищах України. Поряд з друкованими працями саме цей комплекс архівних свідчень як ніякий інший вводить сучасного дослідника у творчу лабораторію вченого, розкриває процес нагромадження емпіричних знань, показує вплив психічного й фізичного станів на формування його педагогічних поглядів і національно-виховних стереотипів. Аналіз літератури з проблеми антоновичезнавства засвідчує зміщення епіцентру в бік громадсько-політичної й історико-дослідницької діяльності вченого [1]. У той час поза полем уваги інтерпретаторів його творчості залишилися численні епістолярні матеріали, а також біографічні відомості, які сумарно створюють більш повну уяву про цю непересічну особистість. Відповідно до *мети* цієї статті полягає в ознайомленні академічного й читацького загалу з неопублікованими матеріалами насамперед біографічного походження, які є наслідком нашої евристично-пошукової праці в історичних архівосховищах міста Києва.

За обсягом і кількістю матеріалів, які мають стосунок до педагогічної біографії В.Б. Антоновича, безперечно, перше місце посідає його фонд в Інституті рукопису Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського. Особливий науковий інтерес становлять матеріали автобіографічного характеру, зокрема автентичний рукопис частини мемуарів під назвою “Спогади про дитинство і молоді роки” [2, арк. 1–40 зв.]. Тут Антонович викладає своє розуміння ролі генетичного фактора в процесі виховання. Це